

За Самоков в средата на XVII век турският пътешественик Евлия Челеби пише: „...От махалите му единадесет са мюсюлмански, а останалите християнски и цигански...” (Челеби 1972: 32).

През 60-те год. на XIX век Феликс Каниц (австро-унгарски археолог, етнограф и географ) започва проучване на българските земи по поръчка на Виенската академия. То се публикува в тритомника „Дунавска България и Балканът” и там се посочва, че „...почти няма селище в Северна България, в което да не се намират няколко цигански къщи”. През 1862 г. във Видин има значителна циганска колония. В седем от махалите, смесени с останалото население, живеят и цигани. В Габрово през 1871 г. споменава за циганска махала с 16 къщи. В околията Рахово отделни села наброяват от 30 до 70 стопанства на уседнали цигани (Каниц 1995: 78, 104, 254).

В описанието на Татар Пазарджишката каза през 1865 г. Стефан Захариев, като взема под внимание само мъжете по-големи от 1 година, записани в турските нуфуз-тефтери, посочва 360 цигански къщи с около 1100 цигани. Уседнали цигани в редица селища: с. Емерли – 20 къщи с 55 цигани, земеделци и скотовъдци; с. Саръ хан бей – 10 къщи и 20 цигани земеделци, градинари и скотовъдци; в седемте села от Дорково до Ракитово има 90 къщи и 300 цигани ковачи, катранджии и въгляри. В Доспатските села има до 80 къщи и 250 жители цигани, ковачи, абаджии и въгляри (Захариев 1973: 25, 28-29 34, 40).

Същите процеси на усядане и формиране на махали протичат и по селата. През първата половина на XVII век султан Мурад IV заселва цигани в с. Жеравна „с едно условие – да водят уседнал живот и да ходят „на война”, т.е. да пасат султанските и бейските коне в Цариград...”. Два века по-късно в дописка до Цариградски вестник (№235 от 30 юли 1855 г.) се записва: „Село Жеравна се дели на две големи махали: Горний край и Близна... Освен тях махали има още две от края на селото, които се казват цигански махали, в които се населяват тревненските цигани...”. През 1818 г. английският пътешественик Уилям Макмайкъл, преминавайки през българските земи, забелязва по долното течение на р. Янтра “няколко малки села, заселени изцяло с тъмни, мургави цигани. Обратно на обичайно неуседналия начин на живот, тези необикновени хора, известни между турците като *чингенез*, тук ги видяхме да живеят уседнал живот”. Село Джуранлии (дн. Калитиново, Старозагорско – б.а.) е “турско село... В това село имаше и около 50 къщи, тъпанари зурнаджии от по джинса цигани...”. Двайсет цигански колиби има и в с. Ямурсуз (дн. с. Ръжена, Старозагорско – б.а.) (Табаков 1911: 515; Тодорова 1987: 552; Иванова, Кръстев 2006: 43, 52).

Освобождението заварва в българските земи различни етнически и религиозни общности. С възстановяването на българската държавност, те, вкл. и циганите, стават пълноправни български граждани. Мла-